

Broj: X-KR-06/200-1**Sarajevo, 21.04.2008. godine****U IME BOSNE I HERCEGOVINE**

Sud Bosne i Hercegovine, Odsjek I za ratne zločine Krivičnog odjela Suda, u vijeću sastavljenom od sudije Šabana Maksumića, kao predsjednika vijeća, te sudija Pietra Spere i Marie Tuma kao članova vijeća, uz sudjelovanje pravnog saradnika Manuela Eisinga u svojstvu zapisničara, u krivičnom postupku protiv optuženog Dušana Fuštara, zbog krivičnog djela zločin protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačke h) Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine (KZ BiH) u vezi članova 180. stav 1. i 29. KZ BiH, po optužnici Tužilaštva Bosne i Hercegovine broj: KT-RZ-91/06 od 27.03.2008. godine, nakon razmatranja Sporazuma o priznanju krivnje i održanog javnog pretresa za izricanje krivičnopravne sankcije, u prisustvu tužioca Tužilaštva Bosne i Hercegovine Petera Kidda i optuženog Dušana Fuštara i njegovog branitelja, Zlatka Kneževića, donio je i javno objavio dana 21.04.2008. godine:

PRESUDU**OPTUŽENI:**

Dušan FUŠTAR, sina Jovana i majke Zdravke, rođen 29.06.1954. godine u Bačkom Dobrom Polju, opština Vrbas, Vojvodina, Republika Srbija, ranije živio u..., ... po nacionalnosti, državljanin ..., mehaničar po zanimanju, oženjen, otac jednog djeteta, nije osuđivan, protiv njega se ne vode drugi krivični postupci, nema čina ni odlikovanja, lošeg imovnog stanja

KRIV JE**Što je:**

U vrijeme oružanog sukoba u Republici Bosni i Hercegovini, u kontekstu širokog ili sistematičnog napada na bosanske Muslimane, bosanske Hrvate i ostalo nesrpsko civilno stanovništvo s područja opštine Prijedor u periodu od 30.04.1992. godine do kraja 1992. godine, koji napad su izveli pripadnici vojske Republike Srpske, Teritorijalne odbrane, policije i paravojne formacije (Srpske snage) te naoružani civili, izvršavajući plan trajnog preseljenja bosanskih Muslimana, bosanskih Hrvata i ostalih nesrpskih stanovnika sa područja planirane srpske države u Bosni i Hercegovini, u okviru tog plana nesrpski civili sa područja te opštine, među kojima posebno intelektualci, privrednici, političke vođe, kao i imućniji građani, u periodu od 24.05.1992. do 05.08.1992. bili su sistematski zarobljavani i odvođeni i samovoljno

zatvarani, između ostalog, u logor Keraterm, koji je bio formiran i koji je djelovao prema direktivama Kriznog štaba opštine Prijedor; optuženi je učestvovao u progonu ovih zarobljenih nesrpskih civila na način što su:

- i. Zatočenici koji su držani u logoru Keraterm bili sistematski zlostavljani i proganjani putem raznih oblika fizičkog i mentalnog nasilja, odnosno, ubistava, mučenja, prelaćivanja, šikaniranja, ponižavanja i držanja u nehumanim uslovima zatočenja bez adekvatne ishrane, pitke vode i zdravstvene zaštite, te u nehigijenskim uslovima i prenatrpanim prostorijama.
- ii. U periodu od sredine ili kraja juna 1992. do 05.08.1992. godine (relevantni period) optuženi je bio vođa jedne od tri smjene straže u logoru Keraterm te je imao dovoljno ovlaštenja i uticaja da spriječi ili zaustavi zlostavljanja u svojoj smjeni od strane stražara i posjetilaca i da poboljša svakodnevne uslove života zatočenika.
- iii. Vršeci ulogu vođe smjene i propustivši da primjeni svoja ovlaštenja i uticaj kako bi zaštitio zatočenike i popravio njihove svakodnevne uslove života dok je bio na dužnosti, optuženi je doprinio i pospješio sistem zlostavljanja i progona u relevantnom periodu.
- iv. Tokom relevantnog perioda zatočenike u logoru Keraterm ubijali su u svim smjenama stražari ili posjetioci pospješujući opisani sistem zlostavljanja i progona, a među ubijenima su: Drago Tokmadžić (smrt usljed prelaćivanja); Jovo Radočaj (smrt usljed prelaćivanja); Jasmin, zv. "Zvezdas" (smrt usljed prelaćivanja); Džemal Mešić (smrt usljed prelaćivanja); Dževad Karabegović (smrt usljed prelaćivanja); Besim Hergić (smrt usljed prelaćivanja); Fikret Avdić (smrt usljed prelaćivanja); te jedan broj zatočenika među kojima su Ismet Bajrić, Behzad Behlić i čovjek po imenu Šolaja, koji su bili prozvani i ubijeni pucnjima iz vatrenog oružja krajem jula 1992.
- v. Tokom relevantnog perioda zatočenike u logoru Keraterm su prelaćivali ili na neki drugi način zlostavljali u svim smjenama stražari ili posjetioci pospješujući opisani sistem zlostavljanja i progona, a među zlostavljanim su: Zejro Čaušević, Meho Kapetanović, jedna osoba sa imenom Katlak, Ismet Kljajić, jedan broj zatočenika s područja Brda po njihovom dolasku u julu, Enes Crljenković, K016, K015, Esad Islamović, Edin Ganić, Suad Halvadžić, braća Ališić (Jasmin, Armin, Edin i Feha), K010, K013, Šaban Elezović, K05, Suad Bajrić i Zijad Krivdić.
- vi. U svojstvu vođe smjene optuženi je učestvovao u držanju zatvorenika u logoru i na taj način učestvovao u samovoljnom lišavanju slobode zatočenika za vrijeme relevantnog perioda.

Dakle, kako je gore opisano, u sklopu širokog ili sistematičnog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva na širem području opštine Prijedor, znajući za takav napad i znajući da je učestvovao u istom, Dušan Fuštar je svojim činjenjem i nečinjenjem

učestvovao u udruženom zločinačkom poduhvatu u logoru Keraterm tokom relevantnog perioda s ciljem zlostavljanja i progona Muslimana, Hrvata i ostalih lica nesrpske nacionalnosti zatočenih u logoru putem različitih oblika fizičkog i psihičkog nasilja i stoga je odgovoran za sva gore navedena krivična djela počinjena u logoru Keraterm, a sva ta djela su počinjena u okviru udruženog zločinačkog poduhvata,

Čime je:

Optuženi Dušan FUŠTAR počinio krivično djelo Zločin protiv čovječnosti, progon, iz člana 172. stav 1. tačka h) u vezi s članom 29. i 180. stav 1. KZ BiH.

Pa ga Sud, primjenom odredbi članova 39., 42., 48., 49. i 50. KZ BiH

O S U Ď U J E

Na kaznu zatvora u trajanju od 9 (devet) godina.

Na osnovu člana 56. KZ BiH, u vezi sa članom 2. stav 4. Zakona o ustupanju predmeta od strane Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju Tužilaštvu Bosne i Hercegovine (Zakon o ustupanju predmeta), optuženom se u izrečenu kaznu zatvora uračunava vrijeme koje je proveo u pritvoru određenom od strane Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) i Suda BiH, počev od 31.01.2002. godine pa nadalje.

I

Na osnovu odredbe člana 188. stava 4. ZKP BiH optuženi se u potpunosti oslobađa dužnosti naknade troškova postupka i isti padaju na teret budžetskih sredstava.

II

Na osnovu odredbe člana 198. stav 2. ZKP BiH, oštećeni se sa imovinsko-pravnim zahtjevima upućuju na parnicu.

O b r a z l o ž e n j e

Procedura

Optužnicom Tužiteljstva Bosne i Hercegovine broj KT-91/06 od 07.07.2006. godine, koja je preuzeta kao potvrđena od strane MKSJ, u skladu sa Zakonom o ustupanju

predmeta, te prilagođena odredbama Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine (ZKP BiH), optuženi Dušan Fuštar je, zajedno sa Željkom Mejakićem, Momčilom Grubanom i Duškom Kneževićem, optužen za krivično djelo Zločin protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačke a), h) i k) KZ BiH u vezi sa članom 180. stav 1. i 2. KZ BiH. Na ročištu za izjašnjenje o krivnji, koje je održano 28.07.2006. godine, optuženi Dušan Fuštar se, kao i svi njegovi saoptuženi, izjasnio da nije kriv za djela koja mu se optužnicom stavljaju na teret.

Po završetku dokaznog postupka optužbe i prije početka izvođenja dokaza odbrane optuženog Dušana Fuštara, u postupku koji se vodio pod brojem: X-KR-06/200, tužitelj Tužiteljstva BiH s jedne strane, te optuženi Dušan Fuštar i njegovi branitelji, advokati John Ostojić i Zlatko Knežević s druge strane, su dana 27.03.2008. godine, zaključili Sporazum o priznanju krivnje, koji Sporazum je dostavljen Sudu na razmatranje. Uz navedeni Sporazum, Sudu je dostavljena i izmjenjena Optužnica Tužiteljstva BiH broj: KT-RZ-91/06 od 21.03.2008. godine, u smislu člana 275. ZKP BiH, kojom se Dušanu Fuštaru stavlja na teret krivično djelo Zločin protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačke h) KZ BiH i to u vezi sa članovima 180. stav 1. i 29. KZ BiH. Na prijedlog tužitelja, a uz saglasnost svih optuženih i njihovih branitelja, na ročištu održanom dana 17.0.2008. godine, postupak u odnosu na optuženog Dušana Fuštara je razdvojen i isti je zaveden pod broj: X-KR-06/200-1.

Optuženi Dušan Fuštar je predmetnim Sporazumom priznao krivnju za počinjenje krivičnog djela koja mu se izmjenjenom optužnicom stavlja na teret, a istim je i predložena kazna zatvora od 9 (devet) godina. Također, u Sporazumu je naznačeno da je optuženi svjestan da može biti obavezan na plaćanje troškova krivičnog postupka. Na ročištu održanom dana 21.04.2008. godine Tužilaštvo BiH nije postavilo zahtjev za troškove postupka, dok je branilac optuženog predložio da Sud oslobodi optuženog obaveze naknade troškova krivičnog postupka, zbog teške materijalne situacije u kojoj se nalazi nakon dugog vremena provedenog u pritvoru. Pored toga, u Sporazumu je naznačeno da je optuženi saglasan sa svim posljedicama koje proizilaze iz zaključenog Sporazuma, uključujući i posljedice vezane za moguće imovinskoppravne zahtjeve od strane lica koja su oštećena krivičnim djelom za koje je optuženi Sporazumom preuzeo odgovornost.

Na ročištu za razmatranje Sporazuma o priznanju krivnje, održanom 21.04.2008. godine, tužilac Tužilaštva BiH je naveo da je, prilikom zaključivanja Sporazuma, imao u vidu težinu krivičnog djela koje se optuženom izmjenjenom optužnicom stavlja na teret, okolnosti pod kojima je isto počinjeno, kao i volju optuženog da prizna krivicu za izvršenje djela za koje se tereti. Tužilac je istakao da se Dušanu Fuštaru izmjenjenom optužnicom više ne stavlja na teret lično aktivno učestvovanje u ubistvima ili maltretiranju logoraša u Keratermu i da je ista ograničena na član 180. stav 1. KZ BiH kao oblik izvršenja krivičnih djela. Također, Tužilaštvo je navelo da je, kao osobito olakšavajuću okolnost imalo u vidu priznanje optuženog, njegovo kajanje za počinjenje djela, te da se obavezao na buduću saradnju sa Tužilaštvom. Kao dodatni argument za predloženu kaznu od 9 godina zatvora, Tužilac je usporedio ovaj prijedlog sa kaznama koje su izrečene od strane MKSJ-a su-počiniteljima krivičnih djela za koja se tereti i Dušan Fuštar, u predmetu protiv *Duška Sikirice i dr.* (MKSJ-broj: IT-95-8), koje su, također, donesene na temelju zaključenih Sporazuma. Tužilac je napomenuo da Sud

BiH u premetima 11-bis nije na bilo koji način vezan za kaznenu politiku MKSJ-a, ali da bi, sa druge strane, u odnosu na kažnjavanje su-počinitelja, prema općim principima ljudskih prava, trebao postojati odgovarajući proporcionalitet između pojedinačnih kazni.

Branitelj optuženog, advokat Zlatko Knežević je izjavio da je svog branjenika upoznao sa svim posljedicama zaključenog Sporazuma o priznanju krivnje, te da je optuženi svjesno i dobrovoljno potpisao Sporazum, kao i Aneксе Sporazuma. U vezi sa ovim pitanjem, branitelj Zlatko Knežević je dodao da je pregovore sa tužiteljem, koji su prethodili zaključenju Sporazuma, vodio advokat John Ostojić, koji je optuženog zastupao i u postupku pred MKSJ-om, što upućuje na zaključak da su i tim obrane i sam optuženi bili potpuno informirani o toku pregovora, o sadržaju konačnih dokumenta i o posljedicama potpisivanja ovih dokumenta. Pored toga, branitelj je istakao da izmijenjena optužnica reflektira rezultate dokaznog postupka u odnosu na njegovog branjenika, te da se dokazi koje bi odbrana predložila, ukoliko bi se suđenje nastavilo, poklapaju sa dokazima predloženim od strane Tužilaštva. Branitelj je posebno ukazao na činjenicu da izmijenjena optužnica više ne sadrži optužbe za direktno aktivno sudjelovanje njegovog branjenika u ubistvima ili maltretiranju zatočenih u logoru Keraterm, a prema mišljenju branitelja, osobito olakšavajuće okolnosti na strani optuženog predstavljaju činjenice da je on priznao počinjenje predmetnog krivičnog djela, da je izrazio kajanje, te da se obavezao na saradnju sa Tužilaštvom.

Na ročištu održanom 21.04.2008. godine, optuženi Dušan Fuštar se izjasnio da je pročitao i u potpunosti razumio Sporazum o priznanju krivnje sa aneksima, isti potpisao svjesno i dobrovoljno, da je upoznat sa mogućim posljedicama koje iz njega proističu, uključujući i posljedice vezane za imovinskopravni zahtjev i troškove krivičnog postupka. Također, optuženi je potvrdio da priznaje sve što mu se izmjenjenom optužnicom stavlja na teret, kao i da razumije da se potpisivanjem Sporazuma odriče prava na suđenje i da ne može uložiti žalbu na krivičnopravnu sankciju koja će mu biti izrečena, ukoliko Sud prihvati zaključeni Sporazum. U cjelosti se pridružio navodima svog branioca, podržavajući i navode tužioca.

Nakon održanog ročišta, Sud je predmetni Sporazum o priznanju krivnje, po naprijed navedenoj izmjenjenoj optužnici Tužiteljstva BiH, u cijelosti prihvatio, nalazeći da su ispunjeni svi uvjeti iz člana 231. stav 4. ZKP BiH. Sud je utvrdio da je optuženi Dušan Fuštar razumio navode izmjenjene optužnice, kako činjenično, tako i pravno, da je prilikom pregovora sa tužiocem, u vezi sa zaključenjem predmetnog Sporazuma imao dovoljno vremena i adekvatnu stručnu pomoć svojih branitelja u razumijevanju i sagledavanju svih relevantnih okolnosti, činjenica i dokaza vezanih za zaključenje Sporazuma, zatim da je predmetni Sporazum zaključio dobrovoljno, svjesno i sa razumijevanjem, nakon što je upoznat sa mogućim posljedicama, uključujući i posljedice vezane za eventualne imovinsko-pravne zahtjeve i troškove krivičnog postupka. Na kraju, Sud je utvrdio da je optuženi svjestan predložene kazne, nakon čega se optuženi izjasnio da je kriv za činjenične navode i pravnu kvalifikaciju po optužnici Tužiteljstva BiH broj: KT-RZ-91/06 od 21.03.2008. godine.

Dokazi

Sud je u toku dokaznog postupka Tužilaštva BiH saslušao svjedoke: Fadil AVDAGIĆ, Asmir BALTIĆ, Emir BEGANOVIĆ, Said BEŠIĆ, Saud BEŠIĆ, Zlata CIKOTA, Enes CRLJENKOVIĆ, Izet DŽEŠEVIĆ, Sakib JAKUPOVIĆ, Enes KAPETANOVIĆ, Senad KAPETANOVIĆ, Kerim MEŠANOVIĆ, Esedin OKLOPČIĆ, Mustafa PUŠKAR, Nusret SIVAC, Ermin STRIKOVIĆ, Anto TOMIĆ, te svjedoke pod pseudonimima K01, K03, K05, K07, K08, K09, K010, K013, K014, K015, K016, K017, K018, K019, K022, K023, K027, K029, K033, K034, K035, K036, K037, K040, K041, K042, K043 i K044.

Sud je većini naprijed navedenih svjedoka, na njihov zahtjev, a uz obrazložen prijedlog Tužilaštva, nakon upoznavanja sa stavovima odbrane dodjelio zaštitne mjere u smislu Zakona o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka (Zakon o zaštiti svjedoka), na način da je većina svjedoka svjedočila uz mjeru dodjele pseudonima, a najveći dio njih je svjedočio unutar sudnice bez promjene glasa ili slike, dok je javnost bila premještena u drugu prostoriju gdje je mogla pratiti suđenje isključivo putem audio-prenosa. U fazama ispitivanja ovih svjedoka u kojem su odgovori na postavljena pitanja, zbog njihove specifičnosti, mogli ugroziti tajnost identiteta svjedoka, suđenje je, primjenom člana 235. ZKP BiH, bilo zatvoreno za javnost.

U odnosu na svjedoke kojima je dodijeljen pseudonim, a koji su istovremeno zatražili da svjedoče bez prisustva javnosti, Sud je na njihov zahtjev i nakon datog obrazloženja, odnosno izjašnjenja stranaka i branitelja, primjenom člana 235. ZKP BiH, u potpunosti zatvorio suđenje za javnost, u toku kompletnog saslušanja ovih svjedoka.

Sve navedene mjere su, po ocjeni ovog vijeća, bile potrebne radi zaštite interesa svjedoka, imajući u vidu da su zahtjevi za zaštitne mjere podneseni od svih svjedoka lično, iz razloga što su zbog svjedočenja u predmetnom postupku osjećali strah za ličnu sigurnost, sigurnost članova njihovih porodica koji redovno posjećuju ili su vratili na područje općine Prijedor, odnosno zbog sigurnosti imovine.

Iz tehničkih razloga, Sud je svjedoke Enesa Crljenkovića, Antu Tomića, te četiri svjedoka koji su svjedočili pod pseudonimima, saslušao putem video-linka. Strankama, odbrani i Sudu je bilo omogućeno da nesmetano ispituju ove svjedoke direktno, odnosno unakrsno i da, na taj način, sa direktnim prenosom slike i zvuka, prate svjedočenje ovih svjedoka.

Tužilaštvo BiH je, u toku dokaznog postupka, u odnosu na prvobitnu optužnicu od 07.07.2006. godine protiv četiri optužena uvela sljedeće materijalne dokaze pod sljedećim rednim brojevima: 1A- Fotografija: snimak iz zraka rudnika Omarska (MKSJ br. 0100-2444), 1B- Fotografija upravne zgrade, rudnik Omarska (0109-7404), 1C- Fotografija zgrade hangara, pogled iz upravne zgrade (0109-7407), 1D- Fotografija desne strane zgrade hangara, pogled iz upravne zgrade (0109-7408), 1E- Fotografija "bijeke kuće" (0109-7413), 1F- Fotografija upravne zgrade (0203-0311), 1G- Fotografija kuhinje /restorana (0109-7406), 1H- Fotografija zatvorenika logora Omarska u kantini (0104-8435), 1I- Fotografija restorana u logoru Omarska (0105-6517), 1J- Fotografija Kerima Mešanovića u „stakleniku“ (0045-2452), 1K-

Fotografija logora Omarska snimljena iz zraka (0107-2772), 1L- Fotografija kamiona TAM (0039-3770), 1M- Fotografija pumpe i upravne zgrade (0039-3500), 2- Maketa logora Omarska, 3- Izjava svjedoka K017 data u MKSJ 1998. i 1999. godine, 4A- Rješenje o prestanku radnog odnosa Cikota Zlate (0020-2870), 5- Fotografija odjeće Miroslava Šolaje (0326-1687), 7- Novinski članak "Bećir Medunjanin i njegova porodica ", Kozarski vjesnik, 12. juni 1992. godine (0031-9260-7 (BHS), 0096-3674 (ENG)), 8A- Fotografija logora Keraterm (portirnica, ulaz) (0200-6266), 8B- Fotografija logora Keraterm (sobe 2, 3, 4, toaleti) (0200-6270), 8C- Fotografija logora Keraterm (garaža, soba br. 1) (0336-4943), 10- Fotografija Gorana Karduma i jedne druge osobe (0105-6516), 10A- Dokaz 8A označen od strane K014, 10B- Dokaz 8C označen o strane K014, 11A- Fotografija logora Keraterm, sa odlagalištem smeća i hangarom (0200-6264), 11B- Fotografija logora Keraterm, na kojoj se vidi gdje su dešavala pogubljenja nakon masakra u sobi br. 3 (0200-6270), 11C- Fotografija logora Keraterm, na kojoj se vidi kućica iza koje prema tvrdnji svjedoka je bio postavljen puško-mitraljez radi za pogubljenja nakon masakra u sobi br. 3 (0200-6268), 12A- Fotografija logora Keraterm, svjedok pokazuje gdje je bilo odlagalište smeća na koje su bacana tijela (0200-6264), 12B- Fotografija logora Keraterm, svjedok pokazuje gdje je jedna žrtva imenom I. Budimlić pretučen na lijevo od mosne vage (0200-6266), 13A- Fotografija logora Keraterm, svjedok pokazuje sobe 1 i 2, i mosnu vagu gdje mu je brat pretučen (0200-6265), 13B- Fotografija logora Keraterm – kućica i mosna vaga gdje brat svjedoka pretučen (0200-6266), 13C- Fotografija logora Keraterm, drugačiji pogled, svjedok pokazuje sobe 3 i 4, gdje je bio postavljen stol sa mitraljezom prije maskara u sobi br. 3 (0200-6262), 14- Spisak zatvorenika koji je rukom napisao K016 (0068-2509), 15A- Fotografija logora Keraterm, svjedok pokazuje gdje su mrtva tijela bila bačena (0200-6262), 15B- Fotografija logora Keraterm, svjedok pokazuje sobe 1 i 2 i kuhinju (0336-4943), 16A- Fotografija logora Keraterm, svjedok pokazuje mosnu vagu i gdje bi Fuštar sjedio (0200-6263), 16B- Fotografija logora Keraterm, svjedok označava gdje je su nalazile školske klupe i mitraljezi prije masakra u sobi 3 (0200-6265), 17- Naredba Sime Drljače, načelnika Stanice javne bezbjednosti Prijedor, za osnivanje logora Omarska, 31.05.1992 (00633763-00633766), 18- Spisak angažovanih radnika na obezbjeđenju sabirnog centra "Omarska" kojima je otrebno izdati specijalne propusnice, Željko Mejakić, komandir stanice ratne milicije Omarske, 21.06.1992. godine, 19- Naredba Kriznog štaba opštine Prijedor br. 01-023-49/92, 02.07.1992. godine, 20- Službena zabilješka potpisana od strane Duška Sikirice o tome kako Zoran Žigić dolazi u Keraterm, gdje premlaćuje ljude koji su kasnije umrli, 04.07.1992. godine, 21- Spisak lica 1. Kategorije, Sabirni centar Omarska, 28.07.1992. godine, 22- Depeša SJB Prijedor, br. 11-12-2169, 01.08.1992. godine, 23- Dopis SJB Prijedor naslovljen na Centar službi bezbjednosti Banja Luka, br. 11-12-38, 04.08.1992. godine, 24- Dopis pod naslovom "Selekcija ratnih zarobljenika u Logor ratnih zarobljenika Manjača", Komanda 1. krajiškog korpusa, 06.08.1992. godine, 25- Dopis SJB, br. 11-12-2188, naslovljen na načelnika CSB Banja Luka, 09.08.1992. godine, 26- Izvještaj SJB Prijedor o prihvatnim centrima na području opštine Prijedor i o iseljavanju građana s područja opštine, 14.08.1992. godine, 27- Izvještaj CSB Banja Luka o zatečenom stanju i pitanjima u vezi sa zarobljenicima, sabirnim centrima, iseljavanju i ulozi SJB i vezi sa ovim aktivnostima, 18.08.1992. godine, 28- Službena zabilješka SJB Prijedor sa spiskom lica upućenih iz Omarske za Manjaču, 17.08.1992. godine, 29- Dopis SJB Prijedor načelniku bezbjednosti CSB Banja Luka o dokumentaciji ratnih zarobljenika premještenih iz Omarske na Manjaču, 23.08.1992. godine, 30- Depeša SJB Prijedor o

nepostojanju logora, zatvora i sabirnih centara u opštini Prijedor, br. 11-12-2223, 28.08.1992. godine, 31- Izvještaj o radu SJB Prijedor za treće tromjesečje, septembar 1992. godine, 32- Izvještaj o radu Stanice javne bezbjednosti Prijedor za posljednjih 9 mjeseci 1992. godine, SJB Prijedor, januar 1993. godine, 33- Dopis Stojana Župljanina, načelnika CSB Banja Luka, svim Stanicama javne bezbjednosti, br. 11-1/01-57, 19.08.1992. godine, 34- Spisak radnika SM Prijedor koji su potpisali svečanu izjavu i onih koji to nisu, 29.05.1992. godine, 35- Odluka o organizaciji i radu Kriznog štaba opštine Prijedor od 20. maja 1992. godine, Službeni glasnik opštine Prijedor, godina I, br. 2/92, 25.06.1992. godine, 36- Svečana izjava Dušana Fuštara, Stanica javne bezbjednosti Prijedor, 08.05.1992. godine, 37- Spisak pripadnika rezervnog sastava milicije za naknadu ličnog dohotka za maj 1992. godine, RSM Prijedor II, SJB Prijedor, 38- Spisak pripadnika rezervnog sastava milicije za naknadu ličnog dohotka za juni 1992. godine (zaposleni), RSM Prijedor II, SJB Prijedor, 39- Spisak pripadnika rezervnog sastava milicije za naknadu ličnog dohotka za juni 1992. godine (nezaposleni), RSM Prijedor II, SJB Prijedor, 40- Spisak pripadnika rezervnog sastava milicije u augustu 1992. godine, RSM Prijedor II, august 1992. godine, 41- Popis stanovništva opštine Prijedor po mjesnim zajednicama, broj 02-074-1-16/91, 1991. godine, 42- Rezultati popisa stanovništva u opštini Prijedor 1993. godine, (po mjesnim zajednicama), bez datuma, 43- Pregled odseljenih i doseljenih građana na područja koja pokriva Sektor, Banja Luka SNB Sektor, maj 1993. godine, 44- Pregled podataka o broju i nacionalnoj strukturi stanovnika po opštinama na području Centra RDB Banja Luka za 1991. i 1995. godinu, februar 1995. godine, 45- Bezbjednosna procjena za područje opštine Prijedor, operativni radnik Duško Jelisić, SNB Sektor, CSB Banja Luka, 23.10.1992. godine, 46- Izvještaj o radu opštinske organizacije Crvenog krsta Prijedor od 05.05. do 30.09.1992. godine, 30.09.1992. godine, 47- Odluke Kriznog štaba Autonomne regije Krajina od 22. maja 1992. godine, Službeni glasnik Autonomne Regije Krajina, br. 2., 48- Odluka o oslobađanju lica iz zarobljeništva, Krizni štab opštine Prijedor, 02.06.1992. godine, 49- Zaključak Kriznog štaba opštine Prijedor br. 02-111-191/92 od 12. juna 1992. godine, Službeni glasnik opštine Prijedor, godina I, br. 2/92, 25.06.1992. godine, 50- Spisak rezervnih operativnih radnika RO SNB Prijedor, angažovanih u sabirnom centru "Omarska" i "Keraterm" za juni 1992. godine, 51- Dopis SJB Prijedor Opštoj bolnici "Dr. Milan Stojanović" sa spiskom radnika bolnice koji se nalaze u nekom od izbjegličkih logora, 11.07.1992. godine, 52- "Inostrani novinari obišli sabirne centre u Omarskoj i Trnopolju", Kozarski Vjesnik, 14.08.1992. godine, 53- Spisak lica koja treba privesti u Sabirni centar u Omarsku, uvedeno u registar 24.07.1992. godine, 54- Spisak lica koja treba privesti u Sabirni centar Omarska, 06.-08.07.1992. godine, 55- Spisak lica koja treba privesti u Sabirni centar "Omarska", 23.07.1992. godine.

Ovo vijeće je, odlukom od 22.08.2007. godine, djelimično prihvatilo Prijedlog Tužilaštva BiH za prihvatanje činjenica utvrđenih u presudama MKSJ-a.

Primjena materijalnog zakona

Pitanje primjenjivosti krivičnog djela Progona kao Zločina protiv čovječnosti prema članu 172. stav 1. tačka h) KZ BiH, koje kao takvo nije bilo izričito propisano u Krivičnom zakonu Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ), koji je bio

na snazi u vrijeme počinjenja predmetnih krivičnih djela, u praksi Suda BiH je riješeno Prvostepenom presudom u predmetu protiv *Dragoja Paunovića*, koja je bila potvrđena u drugostepenom postupku.¹ Stav Suda BiH je, u odnosu na generalno pitanje zakonitosti primjene KZ BiH na krivična djela počinjena u toku rata, također potvrđen Odlukom Ustavnog Suda Bosne i Hercegovine u predmetu *Abduladhim Maktouf* iz koje proizilazi da je primjena Krivičnog zakona BiH u predmetima krivičnih djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom u skladu sa Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (Evropska konvencija) kao i Ustavom BiH.²

Elementi krivičnog djela Zločin protiv čovječnosti

Sud je, kroz ponuđene dokaze, našao da su ispunjeni svi elementi bića krivičnog djela Zločina protiv čovječnosti iz člana 172. KZ BiH u obliku progona iz tačke h).

Postojanje širokog ili sistematičnog napada na civilno stanovništvo

U odnosu na definiciju ovog općeg preduslova krivičnog djela Zločina protiv čovječnosti, ovo vijeće se oslanja na obrazloženje prvostepene presude Suda BiH u krivičnom predmetu protiv *Nikole Kovačevića*, koje se bazira na analizi prakse MKSJ-a.³ Tako, ovo vijeće prihvata slijedeće: (1) da nije neophodno da se napad, koji se općenito shvata kao postupanje u toku kojeg dolazi do nasilja, odvija u okviru oružanog sukoba; (2) da se kao faktori rasprostranjenosti napada imaju uzeti u obzir posljedice napada po ciljano stanovništvo, broj prouzrokovanih žrtava, priroda djela i kumulativni efekat niza nečovječnih djela ili jedinstveni efekat jednog djela velikih razmjera; (3) kao faktore za sistematičnost napada se, po ovom tumačenju, ima uzeti činjenica redovnog ponavljanja djela koje nije slučajno sličnog kriminalnog karaktera, odnosno međusobna organiziranost niza djela i mala vjerovatnoća da je do učinjenja tih djela došlo nasumice; (4) kao dodatni element koji, prema praksi MKSJ-a, nije neophodan, definicija tačke a) stava 2. člana 172. KZ BiH, zahtjeva da je napad izvršen „na osnovi ili u cilju državne politike ili politike neke organizacije“, a što se može tumačiti kao dodatno razgraničenje djelovanja pojedinaca od djelovanja u okviru jedne veće organizacijske cijeline, koje tek kao takvo dobija određeni sigurnosni značaj koji opravdava posebnu kriminalizaciju na međunarodnom planu, pa i unutar Glave XVII KZ BiH; (5) u odnosu na pitanje određivanja karaktera grupe protiv koje bi takav napad bio usmjeren, Sud prihvata stav izražen, između ostalog u prvostepenoj presudi MKSJ-a u predmetu protiv *Radoslava Brđanina*, prema kojem nije neophodno da je svaka pojedina osoba napadnutog stanovništva civil, nego je dovoljno da se pretežno radi o

¹ Prvostepena presuda u predmetu protiv *Dragoja Paunovića*, broj: X-KR-05/16, od 26.05.2006. godine, strane 19-23; Drugostepena presuda, broj: X-KRŽ-05/16, od 27.10.2006. godine, strane 8-9.

² Odluka o dopustivosti i meritumu Ustavog suda Bosne i Hercegovine u predmetu *Abduladhim Maktouf*, broj: AP 1785/06, od 30.03.2007. godine, vidi paragrafe 11, 60-79 i 80-89.

³ Prvostepene presude Suda BiH u predmetu protiv *Nikole Kovačevića*, broj: X-KR-05/40, od 03.11.2006. godine, strane 20-21, potvrđena Drugostepenom presudom, broj: X-KRŽ-05/40, od 22.06.2007. godine, strane 5-6.

civilima, što može uključiti i pojedine vojnike koji su se u vrijeme napada nalazili van borbe (*'hors de combat'*).⁴

U odnosu na postojanje „širokog ili sistematičkog napada“, Sud se rukovodio činjenicama koje su već bile utvrđene u presudama MKSJ-a, u predmetima protiv *Duška Tadića, Miroslava Kvočke i drugih, Milomira Stakića i Radoslava Brđanina*, a koje činjenice su, na prijedlog Tužilaštva BiH, djelimično prihvaćene od strane ovog Suda.⁵ Također, većina saslušanih svjedoka, u uvodnim djelovima svojih svjedočenja, sudskom vijeću je dala širu sliku i pregled događaja u općini Prijedor, u vremenskom periodu koji je obuhvaćen izmjenjenom optužnicom.

Saslušani svjedoci su saglasno izjavili da su se, preuzimanjem vlasti u Prijedoru od strane Srpske demokratske stranke 30.04.1992. godine, promijenili uvjeti života nesrpskog stanovništva, koja situacija se, po izbijanju oružanih sukoba na pojedinačnim lokacijama općine Prijedor, krajem maja 1992. godine dalje pogoršala u odnosu na slobodu kretanja, prestanak rada u preduzećima i javnim ustanovama, kao i na sigurnosnu situaciju nesrpskog stanovništva, te da je navedeno stanje, na kraju, kulminiralo organiziranim masovnim hapšenjima nesrpskog stanovništva i njihovim zatvaranjem na nekoliko lokacija, među kojima i logor Keraterm.⁶ Ovim su ispunjene prve tri od prethodno navedenih pretpostvki da bi se predmetna situacija okarakterisala kao široki ili sistematičan napad.

Navedeno postupanje prema nesrpskom stanovništvu je bilo određeno i organizirano od strane srpske vlasti, tačnije Kriznog štaba općine Prijedor, koji je izdavao naredbe administraciji i policijskim snagama i koji je sarađivao sa komandom Vojske i Teritorijalne odbrane u pogledu izvršenja gore opisanih akcija, te usklađivao svoju politiku sa Banjalučkim regionalnim vrhom,⁷ čime se potvrđuje da je taj napad bio cilj politike srpske vlasti na predmetnom području.

Pored toga što je jedan broj bivših zatočenika logora, koji su svjedočili u predmetnom postupku, potvrdio da su prije hapšenja bili pripadnici Teritorijalne odbrane, odnosno profesionalnog ili rezervnog sastava policije, iz izjava svih svjedoka proizilazi da su srpske snage, nakon sakupljanja stanovništva na određenim mjestima grada Prijedora, isključivo razdvajale muškarce od žena, djece i staraca, te cijelu grupu muškaraca nesrba, bez daljeg provjeravanja njihovog eventualnog učešća u borbenim dejstvima, smjestili u logore. Također, kategorizacija logoraša u tri grupe u svim logorima na području općine Prijedor, u koje su svrstavani nakon ispitivanja i to u grupu koja se smatrala kao opasna jer je navodno pružala oružani otpor srpskim snagama ili u kojoj su bili čelni ljudi muslimanskog i hrvatskog naroda, drugu grupu koja je iz određenih

⁴ Prvostepena presuda MKSJ-a u predmetu protiv *Radoslava Brđanina*, MKSJ-broj: IT-99-36-T, od 01.09.2004. godine, paragraph 134.

⁵ Vidi *Rješenje o Utvrđenim Činjenicama*, broj: X-KR-06/200, od 22.08.2007. godine, prihvaćene činjenice broj: 41-47, 49-54, 66-101, 103-132 i 135-137.

⁶ Vidi i *Rješenje o Utvrđenim Činjenicama*, prihvaćene činjenice broj: 15-26 i 29-36.

⁷ Vidi *Rješenje o Utvrđenim Činjenicama*, prihvaćene činjenice broj: 38, 132 i 140.

razloga bila nepovoljna, te treću grupu koja se smatrala kao neutralna i bezbjednosno neinteresantna, zbog čega je uživala blaži tretman, ukazuje na svijest i samog osoblja logora o tome da se pretežno radilo o osobama koji nisu ni na koji način, direktan ili indirektan, bili uključeni u vojne aktivnosti. Stoga, navedeno ukazuje na zaključak da se, u konkretnom slučaju, radilo o napadu na nesrpsko civilno stanovništvo.

Sama činjenica da su u toku cijelog perioda postojanja logora Keraterm i Omarska u ove logore dovođene nove uhapšene osobe, što, takođe, proizilazi iz iskaza svih saslušanih svjedoka, ukazuje da se radi o napadu na civilno nesrpsko stanovništvo, koji je, po ocijeni Suda, prestao trajati tek sa konačnim napuštanjem područja općine Prijedor od strane nesrpskih porodica, koji je isto tako izvršen prisilno.

Sud je temeljem naprijed navedenih činjenica, koje su rezultat dokaznog postupka i koje su obuhvaćene aneksom A prihvaćenog Sporazuma o priznanju krivnje, zaključio da je, u relevantno vrijeme, postojao široki ili sistematičan napad nad nesrpskim civilnim stanovništvom općine Prijedor.

Krivična djela počinjena u okviru logora Keraterm

Prema izmjenjenoj optužnici, optuženi Dušan Fuštar se tereti za krivično djelo Progona u okviru člana 172. KZ BiH. Krivično-pravna radnja progona, prema definiciji sadržanoj u tački g) stava 2. člana 172. i u sudskoj praksi, može obuhvatiti sva pojedinačna krivična djela iz tačaka a) do g) i j) do k) stava 1. člana 172. KZ BiH, kao i druga krivična djela za koja postoji nadležnost ovoga Suda, ukoliko su djela počinjena prema određenim žrtvama zbog njihove pripadnosti određenoj, na primjer, etničkoj ili vjerskoj grupi.⁸

1) Opća situacija u logoru Keraterm

Logor Keraterm se sastojao od prostora i zgrada fabrike keramičkih proizvoda u Čirkin Polju, u predgrađu Prijedora, a bio je u funkciji od 24.05.1992. do 05.08.1992. godine, u kojem periodu je, u ovom logoru, po izjavama svjedoka, bilo smješteno približno između 1000 i 1500 zatočenika.

Svi saslušani svjedoci su saglasno izjavili da su životni uvjeti u logoru bili ispod nivoa ljudskog dostojanstva, što se posebno ogleda u tome da su zatočenici dobijali samo jedan obrok dnevno⁹, a neki nijedan obrok¹⁰. Hrana koju su jeli logoraši je bila veoma lošeg kvaliteta i nije dijeljena u dovoljnim količinama, tako da se obrok za jedan cijeli dan obično sastojao od jedne ili dvije kriške hljeba s čorbom ili supom koju su

⁸ Kao diskriminacija se također smatra biranje cilja napada na osnovu političke, rasne, nacionalne, kulturne, spolne ili druge pripadnosti koja je univerzalno prihvaćena kao nedopustiva po međunarodnom pravu.

⁹ Svjedočenje svjedoka K08, K013, K014 i K029.

¹⁰ Svjedočenje svjedoka K07 i K016.

zatočnici opisivali kao “toplu vodu s lišćem kupusa”¹¹ ili kuhanim grahom¹², a mnogi zatočnici nisu nikako dobijali hranu, čak i po 10 dana u toku njihovog boravka u logoru.¹³ Uobičajeno zatočnicima nije ostavljano dovoljno vremena za jelo, a ponekad je bilo ograničeno na sekunde.¹⁴ Zatočnicima nikada nije službeno omogućen pristup hrani koju su pokušavali da im dostave prijatelji ili rođaci, nego je ovisilo o dobroj volji pojedinih stražara da li će i kada proslijediti hranu logorašima, tako da su zatočnici praktično izgladnjivani za sve vrijeme svog boravka u logoru Keraterm.¹⁵ Iz svih navedenih razloga, zatočnici su značajno izgubili na težini, ponekad i više od polovine svoje tjelesne težine koju su imali prije zatočenja.¹⁶

Prostorije u kojima su zatočnici držani su bile neuvjetne i pretrpane, bez dovoljno zraka i prostora za spavanje. Zatočnici su bili smješteni u četiri prostorije u logoru Keraterm, od kojih je prostorija broj 1. imala cementni pod a kasnije drvene palete, ali s obzirom da je u istoj bilo smješteno 300-400 ljudi, zatočnici nisu imali dovoljno prostora za spavanje.¹⁷ Vrata su bila od lima i noću bi bila zatvorena, tako da bi kao posljedica visokih temperatura u tom ljetnom razdoblju temperatura unutar prostorije dostizala od 30 do 40 stepeni.¹⁸ Uz prostoriju broj 1., bila je prostorija broj 2. koja je bila manja i koja je bila obložena keramičkim pločicama na kojima su bile drvene palete. Broj zatočenih u ovoj sobi je u jednom trenutku za vrijeme registracije dostigao 512.¹⁹ U prostoriji broj 3. je bilo smješteno približno 300 ljudi, tako da zatočnici nisu mogli sjediti, a svjedoci su svoju situaciju u ovoj prostoriji usporedili sa „punom kutijom šibica“.²⁰

Veći dio vremena²¹ zatočnici su se mogli kretati samo kada im je to izričito dozvoljeno ili naređeno²². Organizacija logora nije pružala mogućnost da zatočnici redovno izlaze iz svojih prostorija na svjež vazduh, usprkos navedenoj situaciji unutar prostorija.²³

¹¹ Svjedočenje svjedoka K013, K014, K029 i K044.

¹² Svjedočenje svjedoka K05 i K013.

¹³ Svjedočenje svjedoka K010 i K044.

¹⁴ Svjedočenje svjedoka K05, K08 i K014.

¹⁵ Svjedočenje svjedoka K029 i K044.

¹⁶ Svjedočenje svjedoka K05, K08 i K010.

¹⁷ Svjedočenje svjedoka K013 i K029.

¹⁸ Svjedočenje svjedoka K044.

¹⁹ Svjedočenje svjedoka K010.

²⁰ Svjedočenje svjedoka K08 i K016.

²¹ Svjedočenje svjedoka K08, K010 i K029.

²² Svjedočenje svjedoka Enesa Crljenkovića, K08, K010 i K014.

²³ Svjedočenje svjedoka K05, K08 i K029.

Vrijeme za obavljanje osnovnih ljudskih i higijenskih potreba je bilo ograničeno, ili je bilo potpuno uskraćeno. Shodno tome, zatočenicima nije uvijek bilo dozvoljeno da izađu iz svojih prostorija da bi obavili nuždu, a umjesto toga koristili su sve što im se našlo pri ruci, poput, buradi, plastičnih boca i plastičnih vrećica.²⁴ Uslovi u nužniku, također, su bili neadekvatni i krajnje nehigijenski jer je postojao samo jedan nužnik za sve zatočenike, a pristup istom je zavisio od volje stražara.²⁵ Voda koja je dostavljena zatočenicima je bila nedovoljna u pogledu ovih ekstremnih uslova u logoru, tako da su zatočenici bili prljavi, a rane, koje su zadobili prilikom fizičkog zlostavljanja se nisu mogle očistiti na adekvatan način.²⁶

Zdravstvena zaštita skoro da i nije postojala. Pojedini zatočenici bili su odvedeni u bolnicu, ali nijedan od njih nije izjavio da je tamo bio zaista liječen, nego su, naprotiv, neki bili progonjeni i premlaćivani dok su pokušavali da se oporave.²⁷

Osim opisanih općih uslova u logoru Keraterm koji se karakterišu kao nehumani i ponižavajući, konstantno je i vladala atmosfera straha, kao posljedica stalnih poniženja, šikaniranja, premlaćivanja, ubijanja i psihološkog maltretiranja.

2) Maltretiranja u logoru Keraterm

Mnogi zatočenici bili su premlaćivani u toku njihovog boravka u logoru Keraterm, često već i po dolasku, kada bi bili prisiljavani da trče kroz špalir naoružanih osoba koje bi ih tukle.²⁸ Inače, premlaćivanja su uglavnom vršena noću, u prostorijama ili izvan njih, blizu deponije smeća ili u posebnoj prostoriji koja je korištena za premlaćivanje. Zatočenike bi obično prozvao stražar koji bi ih odveo na premlaćivanje, a nakon premlaćivanja neki od njih su vraćeni u svoje prostorije.

Premlaćivanja su vršili logorski stražari ili lica koja bi dolazila u logor, a samo maltretiranje su počinili kao pojedinci ili u grupama. Posjetioци – obično srpski vojnici – dolazili bi u logor sami ili u grupama kad god bi poželjeli da tuku zatočenike.²⁹ Stražari i posjetioци zatvorenike su tukli pesnicama, nogama, ili na njih nasrtali raznim predmetima, između ostalog policijskim i drugim palicama i noževima.³⁰

Stražari su posebno koristili vrijeme za ručak za premlaćivanje i ponižavanje zatočenika, do te mjere da su neki od njih odabrali da radije ostanu u svojim

²⁴ Svjedočenje svjedoka K08, K010 i K044.

²⁵ Svjedočenje svjedoka K05 i K029.

²⁶ Svjedočenje svjedoka K044.

²⁷ Svjedočenje svjedoka K08, K013 i K016.

²⁸ Svjedočenje svjedoka Enesa Crljenkovića, K05, K07, K08, K013, K019, K043 i K044.

²⁹ Svjedočenje svjedoka K013 i K014.

³⁰ Svjedočenje svjedoka K08, K013, K014, K016, K029 i K033.

prostorijama nego da trpe premlaćivanja za vrijeme ručka.³¹ Osim toga, stražari su i izlasku zatočenika do nužnika koristili kao još jednu priliku da tuku zatočenike, naročito noću.³² Uz ovo fizičko maltretiranje, zatočenici su skoro svakodnevno bili i šikanirani, na njih se vikalo, nazivani su pogrđnim imenima i psovana im je majka, a i sama premlaćivanja su često bila praćena uvredama na etničkoj osnovi.³³

Premlaćivanja su se dešavala i prilikom ispitivanja zatvorenika od strane srpskih inspektora iz Banje Luke i SJB Prijedor,³⁴ na koja ispitivanja je većina zatočenika bila prozivana tokom njihovog zatočenja.³⁵ Inspektori su dolazili u logor ujutro i odlazili uveče, tako da bi se i ispitivanje odvijalo unutar ovog redovnog radnog vremena, a premlaćivanja, prijetnje i verbalni napadi pratili su zatočenike na putu za ispitivanje i u povratku sa istog.³⁶

Kada su u pitanju premlaćivanja pojedinih zatočenika opisana u izmjenjenoj optužnici, Sud je u odnosu na ove incidente zaključio sljedeće:

Prema izjavama više svjedoka koji su saslušani tokom dokaznog postupka optužbe, zatočenik Zeiro Čaušević je više puta bio žrtva teškog premlaćivanja od strane stražara u logoru, koja premlaćivanja su, kako se u izjavama svjedoka navodi, kao posljedicu imala inficiranje rana, do te mjere da su se iste, u toku njegovog boravka u Keratermu, čak i ucvale.³⁷

I zatočenik Meho Kapetanović je, prema izjavama svjedoka koji su ovu žrtvu dobro poznavali, također, bio maltretiran u logoru Keraterm.³⁸

U odnosu na premlaćivanje osobe pod imenom Katlak, svjedok K044 je svojom detaljnom izjavom uvjerio Sud o činjenici da je Katlak teško maltretiran prilikom izlaska do WC-a.

Svjedok K044 je u svojoj izjavi, također, opisao maltretiranje zatočenika Ismeta Kljajića, koje je, po njegovim iskazu, ostavilo posebno teške posljedice kod ove žrtve. Svjedok je opisao da je Kljajić tokom trajanja smjene optuženog bio prisiljen da sa sebe skine svu odjeću, te da onda valjanjem po travi ovlaži svoje tijelo prije nego što je bio pretučen. Kako iz iskaza navedenog svjedoka proizilazi, on i drugi logoraši su

³¹ Svjedočenje svjedoka K044.

³² Svjedočenje svjedoka K013.

³³ Svjedočenje svjedoka K05, K09, K016, K033, K043 i K044.

³⁴ Svjedočenje svjedoka K05, K08, K010 i K044.

³⁵ Svjedočenje svjedoka K05, K08, K010, K013 i K044.

³⁶ Svjedočenje svjedoka K09, K010, K016, K033, K043.

³⁷ Svjedočenja svjedoka K05, K013, K016, K043 i K044.

³⁸ Svjedočenja svjedoka K09 i K044.

pokušavali pomoći Ismetu Kljajiću, mažući njegova leđa mašću koju su dobili od žene koja je radila kao kuharica u logoru. Da je zatočenik Ismet Kljajić bio premlaćen, potvrdio je i svjedok K016 svojim iskazom kojeg je dao pred ovim vijećem.

Premlaćivanje jednog broja zatočenika, koji su dovedeni sa područja Brda, po njihovom dolasku u logor u julu 1992. godine, opisuje niz svjedoka u svojim izjavama. Prema navodima saslušanih svjedoka na te okolnosti, u dočeku navedene grupe u Keraterm, naređeno je da se isprazni prostorija broj 3, a odmah nakon dolaska nekoliko autobusa sa ovim ljudima uslijedilo je njihovo maltretiranje od strane jedne grupe koja se sastojala od 15-20 stražara i vojnika. Zatočenici sa područja Brda su, tom prilikom premlaćivani raznim predmetima, uključujući kundake pušaka, palice i kablove. Svjedok Enes Crljenković, koji je pripadao grupi zatočenika sa područja Brda, opisao je dešavanja prema kojima su, nakon opisanog prvog maltretiranja, u toku naredna tri dana bili prisiljeni cijeli dan ležati na asfaltu, dok su ih stražari s vremena na vrijeme premlaćivali.³⁹ I optuženi je tokom svoje smjene po izjavama ovog svjedoka bio prisutan kada su se ova maltretiranja događala.

Svjedok K016 je svjedočio na okolnosti premlaćivanja koje je osobno pretrpio kao zatočenik u logoru Keraterm. Prema izjavi ovog svjedoka, koju je vijeće cijenilo kao uvjerljivu i pouzdanu, u toku njegovog boravka u logoru, premlaćen je dva puta od strane različitih osoba. Kako je u svojoj izjavi naveo, prvo maltretiranje je uslijedilo kada mu je bilo naređeno da izvede drugog zatočenika iz prostorije u kojoj su zajedno boravili, a pošto taj zatočenik nije bio u stanju napustiti prostoriju usljed predhodnih premlaćivanja, stražari su, umjesto njega, počeli tući svjedoka K016. Drugo premlaćivanje se, prema navodima svjedoka, dogodilo u prisustvu optuženog, a svjedok je tom prilikom, po njegovoj procijeni, bio tučen 10-tak minuta od strane jednog policajca i njegovog pratioca.

Premlaćivanje svjedoka K015 je, prema njegovim navodima, uslijedilo nakon što se isti dobrovoljno javio da unese drugog zatočenika čije maltretiranje je prije toga slušao kroz zatvorena vrata prostorije. Ovaj svjedok je naveo da je tom prilikom grupa od 10-12 ljudi počela tući i njega lično, sve dok ih nije jedan od vođa smjene u logoru Keraterm zaustavio, koje navode je potvrdio i svjedok K016.

U odnosu na premlaćivanje zatočenika Esada Islamovića, niz svjedoka se jasno sjeća njegovog zlostavljanja, kojem je, osim navedene žrtve, bio povrgnut i Drago Tokmadžić. Prema sadržaju iskaza svjedoka saslušanih na okolnosti premlaćivanja ova dva lica, obojica su bili profesionalni policajci, a u logor Keraterm su dovedeni u uniformama, što je bio razlog da su isti bili posebno maltretirani.⁴⁰

Zatočenik Edin Ganić je, prema njegovom iskazu datom pred MKSJ-u u predmetu protiv *Miroslava Kvočke i dr.*, a koji iskaz je prihvaćen kao dokaz u predmetnom

³⁹ Svjedočenja svjedoka Enesa Crljenkovića, K07, K08, K043 i K044.

⁴⁰ Svjedočenja svjedoka Ante Tomića, K09, K013 i K015.

postupku, također bio žrtva premlaćivanja u logoru Keraterm.⁴¹ Navode iz iskaza ovog svjedoka potvrdio je i svjedok K013, koji je saslušan na glavnom pretresu održanom pred ovim vijećem, a koji je istakao da su on i Ganić bili pretučeni od strane poznate grupe posjetioca logora, i da su, uz još neke žrtve iz prostorije u kojoj su bili smješteni, naknadno odvezeni u Prijedorsku bolnicu. Svi svjedoci, koji su lično vidjeli u kakvom stanju se Edin Ganić nalazio nakon kritičnog događaja, potvrdili su njegove navode da je tom prilikom zadobio tešku ozljedu koljena, kao posljedicu ovog premlaćivanja.⁴²

Zatočenik Suad Halvadžić je, po izjavi svjedoka K029, jedne noći prozvan iz zajedničke prostorije, te bio premlaćen od strane grupe, u kojoj je bio i stražar Pedrag Banović. Ovaj svjedok je naveo da je, nakon povratka u prostoriju, Suad Halvadžić bio u teškom stanju i krvav, te da je ležao u njegovoj blizini, tako da je svjedok K029 neposredno i na pouzdan način mogao saznati i zapaziti šta se dogodilo navedenom licu.

O maltretiranju braće Ališić (Jasmin, Armin, Edin i Feha) svjedočio je određeni broj svjedoka koji su poznavali porodicu Ališić od ranije. Ovi svjedoci su saglasno izjavili da su braća Ališić jedno veće prozvani, nakon čega se čulo premlaćivanje, te da su se sutradan, na braći Ališić, mogli uočiti tragovi premlaćivanja od prethodne noći, počinjenog od strane grupe napadača.⁴³

I svjedok K010 je, prema navodima iz njegovog iskaza, više puta bio meta premlaćivanja, a jednom od tih premlaćivanja je prisustvovao i optuženi Dušan Fuštar, koji se nalazio u blizini kada je ovaj svjedok odveden u posebnu prostoriju gdje je pretučen od strane veće grupe neposrednih izvršitelja.

Također i svjedok K013 je kao zatočenik u logoru Keraterm bio izložen premlaćivanju od strane grupe posjetioca logora, a svjedoci koji u svojim izjavama potvrđuju ovaj događaj, su posebno istakli da je isti zadobio povrede ruke tokom maltretiranja.⁴⁴

Okolnosti vezane za premlaćivanje zatočenika Šabana Elezovića sadržane su u iskazu svjedoka K08, koji je naveo da je imenovani bio prisiljen da sakupi novac od drugih logoraša, pod prijetnjom smrti.

Svjedok, koji je svjedočio pod pseudonomimom K05, izjavio je da je više puta bio žrtva premlaćivanja u logoru Keraterm.

⁴¹ Transkript suđenja od 27.09.2000. godine iz premeta protiv *Miroslava Kvočke i dr.*, MKSJ-broj: IT-98-30-T, strana 5907-5012.

⁴² Svjedočenja svjedoka K013 i K029.

⁴³ Svjedočenja svjedoka K09 i K029. Vidi i MKSJ-Transkript izjave Edina Ganića sa suđenja od 27.09.2000. godine iz premeta protiv *Miroslava Kvočke i dr.*, MKSJ-broj: IT-98-30-T, strana 5899-5900.

⁴⁴ Svjedočenja svjedoka K016 i K029. Vidi i MKSJ-Transkript izjave Edina Ganića sa suđenja od 27.09.2000. godine iz premeta protiv *Miroslava Kvočke i dr.*, MKSJ-broj: IT-98-30-T, strana 5899.

Prema izjavama istog svjedoka, zatočenici Suad Bajrić i Zijad Krivdić su, također, bili izloženi teškom zlostavljanju, koji događaj je, kao i svi drugi navedeni u ovoj presudi, obuhvaćen Sporazumom o priznavanju krivnje.

3) Lišavanja života u logoru Keraterm

Prema navodima izmjenjene optužnice, neki od zatočenika su bili premlaćeni na smrt, što je često bila posljedica redovnog maltretiranja tokom više uzastopnih dana.⁴⁵ Svi svjedoci, koji su svoje iskaze dali na ove okolnosti, saglasno su izjavili da bi, nakon što nastupi smrt nekog od zatočenika usljed premlaćivanja, tijelo žrtve bilo ostavljeno napolju i odneseno sljedećeg dana.⁴⁶

U pogledu konkretnih, pojedinačnih događaja u odnosu na ubistva lica čija smrt je nastupila usljed premlaćivanja, Sud je na nesumnjiv način utvrdio sljedeće:

Zatočenik Drago Tokmadžić je, po izjavama velikog broja svjedoka, bio policajac u Prijedoru, a u logor Keraterm je doveden zajedno sa svojim radnim kolegom Esadom Islamovićem i obojica su na sebi imali policijske uniforme. Prema saglasnim izjavama saslušanih svjedoka, Drago Tokmadžić i Esad Islamović su jedne noći prozvani iz prostorije i teško premlaćeni od strane grupe koja se sastojala od stražara i posjetioca logora.⁴⁷ Za razliku od Islamovića, koji je preživio ovo maltretiranje, Tokmadžić je preminuo nedugo nakon što je vraćen u prostoriju, u koju je unesen od strane drugih zatočenika, a neki svjedoci, koji nisu bili smješteni u istoj prostoriji, su izjavili da su narednog dana vidjeli njegovo mrtvo tijelo ostavljeno izvan prostorije.⁴⁸

Prema izjavama saslušanih svjedoka, zatočenik Jovo Radočaj je bio jedini logoraš ... nacionalnosti koji je bio zatvoren u Keratermu, prema kojem su se stražari odnosili sa posebnom okrutnošću zato što su ga, kao člana ..., smatrali izdajicom ... naroda. Svi svjedoci, saslušani na okolnost smrti Jove Radočaja, detaljno su opisali predmetni događaj, njegovo prozivanje iz prostorije, premlaćivanje ispred iste, koje su, kao i obično samo mogli pratiti po zvucima. Međutim, saslušani svjedoci, koji su bili smješteni u prostoriju u koju je Jovo Radočaj ubačen nakon premlaćivanja, bili su očevici posljedica, od kojih je ova žrtva kratko vrijeme nakon tog događaja i umrla.⁴⁹

⁴⁵ Kao primjere vidi: uzastopna premlaćivanja Zejra Čauševića (Svjedočenje svjedoka K013) i premlaćivanja zatočenika iz područja Brda koji su stigli u julu, uključujući i Enesa Crljenkovića (Svjedočenje svjedoka Enesa Crljenkovića).

⁴⁶ Svjedočenje svjedoka Ante Tomića, K08, K09, K010, K013, K014, K015, K016, K029, K033, K043 i K044. Vidi i MKSJ-Transkript izjave Edina Ganića sa suđenja od 27.09.2000. godine iz premeta protiv *Miroslava Kvočke i dr.*, MKSJ-broj: IT-98-30-T, strana 5893-5896.

⁴⁷ Svjedočenje svjedoka Ante Tomića, K09 i K016.

⁴⁸ Svjedočenje svjedoka K05, K08, K015 i K044.

⁴⁹ Svjedočenje svjedoka Ante Tomića, K09, K015 i K016.

Osobu pod imenom Jasmin, zvani „Zvezdaš“ svjedoci su zapamtili kao sina vlasnika slastičarne u Prijedoru pod nazivom „Crvena Zvezda“, koji je bio ... nacionalnosti. Isti je, po izjavama svjedoka, jedne prilike bio prozvan zajedno sa drugim ... zatočenicima u logoru Keraterm i teško premlaćen a nakon određenog vremena vraćen je u prostoriji u kojoj je boravio. Svjedoci su, kao i u prethodnom događaju, bili očevdci posljedica premlaćivanja lica zv. „Zvezdaš“, koji je, po vraćanju u prostoriju, preminuo.⁵⁰ Svjedoci su izjavili da je navedeno lice, prije smrti povraćalo sadržaj žute boje, po čemu su ostali logoraši zaključili da mu je od premlaćivanja pukla žuč i da sa takvim ozljedama neće preživjeti.⁵¹

Smrt zatočenika Džemala Mešića je opisao svjedok K029, koji je bio smješten u blizini ovog zatočenika u prostoriji unutar logora Keraterm. Kako je ovaj svjedok u svom iskazu naveo, nakon prozivke, Džemal Mešić je napustio prostoriju, u koju je nakon određenog vremena ponovo ubačen sa teškim ozljedama, od kojih je istu noć preminuo.⁵² Navodi svjedoka K029 potkrijepljeni su iskazom svjedoka K010, koji je potvrdio da je, nakon prozivke Mešića tokom jedne noći, sutradan vidio njegovo mrtvo tijelo ispred sobe u kojoj je bio smješten.⁵³

I zatočenik Dževad Karabegović je, nakon prozivke od strane stražara logora Keraterm, vraćen u prostoriju, u koju je bio smješten, u teškom stanju, obzirom da iz iskaza svjedoka K044 proizilazi da su drugi logoraši pokušali da uz pomoć svjetla upaljača lociraju rane na tijelu imenovanog i iste zaliječe, međutim, Karabegović je nakon kratkog vremena umro od zadobijenih ozljeda, što potvrđuje i izjava svjedoka Ismeta Dizdarevića pred MKSJ.⁵⁴

Svjedok K010 je, prilikom svog svjedočenja na glavnom pretresu, detaljno opisao okolnosti stradanja zatočenika Besima Hergića u logoru Keraterm. Naime, Besim Hergić je bio zatvoren u istoj prostoriji sa svjedokom K010, iz koje je bio prozvan zajedno sa jednom grupom ljudi, te je, prema naredbi jednog stražara, ubačen natrag nakon što je pretučen, gdje je u kratkom vremenskom periodu izdahnuo. Svjedok K010 je potvrdio da je sutradan vidio mrtvo tijelo Besima Hergića izvan prostorije.

U pogledu stradanja zatočenika Fikreta Avdića svjedoci su istakli da je, nakon kraćeg boravka u logoru Keraterm, bio prozvan, premlaćen i vraćen u prostoriju u kojoj je boravio, a svjedoci su poslije njegovo mrtvo tijelo vidjeli ispred prostorije.⁵⁵

⁵⁰ Svjedočenje svjedoka Ante Tomića, K08, K09, K016 i K043.

⁵¹ Svjedočenje svjedoka K09, K015 i K043.

⁵² Svjedočenje svjedoka K029.

⁵³ Svjedočenje svjedoka K010.

⁵⁴ Potvrđeno i izjavama Ismeta Dizdarevića istražiteljima MKSJ-a od 04.11.1995. godine, strana 3, te od 02.02.2002. godine, stav 7.

⁵⁵ Svjedočenje svjedoka K013 i K043.

U odnosu na grupu zatočenika među kojima su bili Ismet Bajrić, Behzad Behlić i čovjek po imenu Šolaja, svjedoci su izjavili da su imenovani bili izabrani za strijeljanje među još 17 zatočenika, na koji način su zatočenici bili kažnjeni zbog bijega jednog od logoraša. Od odabranih 20 žrtava, koji su tom prilikom ubijeni, saslušani svjedoci su bili u mogućnosti imenom identificirati naprijed navedena tri zatočenika.⁵⁶ Prema izjavam svjedoka, optuženi Dušan Fuštar je, kao vođa smjene prilikom prozivke ove grupe, bio prisutan u prostoriji iz koje su ove žrtve bile izvedene na likvidaciju.

Opisane situacije u logoru Keraterm i pojedinačno navedeni slučajevi maltretiranja i lišavanja života zatočenika, za ovo vijeće nesumnjivo predstavljaju krivična djela ubistva (tačka a) stava 1. člana 172. KZ BiH), zatvaranja (tačka e), mučenja (tačka f) i druga nečovječna postupanja (tačka k), koja su obuhvaćena krivičnim djelom progona iz tačke h) stava 1. člana 172. KZ BiH.

Diskriminatorna namjera počinitelja krivičnih djela

Na temelju naprijed navedenih dokaza, ovo vijeće je donijelo jasan i nedvojben zaključak da su sve radnje i akcije u sklopu napada na civilno stanovništvo općine Prijedor bile usmjerene isključivo prema građanima bošnjačke, hrvatske ili druge nesrpske pripadnosti, dok je srpsko stanovništvo, uz opće poteškoće prouzrokovane ratnim stanjem, dalje živjelo nesmetano. Ovakav zaključak je potkrijepljen iskazima velikog broja svjedoka o stanju u logoru Keraterm koji su izjavili da su, po njihovoj procijeni, koja se temelji na saznanju o identitetu žrtve, mnogi zatočenici bili zatvoreni u logoru, premlaćivani ili ubijeni zbog svoje pripadnosti određenoj etničkoj grupi ili naciji, kao i svoje uloge ili položaja u društvu.⁵⁷

Krivična djela počinjena u logoru Keraterm su dio širokog ili sistematičkog napada

Logori na području općine Prijedor, među kojima i logor Keraterm, u kojima je značajan dio nesrpskog civilnog stanovništva bio zatvaran, po ocijeni vijeća činili su sastavni dio širokog ili sistematičkog napada usmjerenog prema ovim civilima. Vijeće smatra da se sva gore navedena krivična djela koja su počinjena u okviru postojanja i rada logora, imaju cijeniti kao jedna pravna cijelina, tako da se i sva ova navedena pojedinačna djela mogu karakterizirati kao dio širokog ili sistematičkog napada u okviru logora Keraterm.

Pravna kvalifikacija sistema logora Keraterm kao “Udruženi zločinački poduhvat”

Sud prihvata koncept „Udruženog zločinačkog poduhvata“ kao oblika krivične odgovornosti sadržanog u odredbama člana 180. stav 1. i člana 29. KZ BiH, prema

⁵⁶ Svjedočenje svjedoka Enesa Crljenkovića i K07.

⁵⁷ Svjedočenje svjedoka K05, K09, K016, K033, K043 i K044.

kojem se cjeloukupna situacija u logoru Keraterm može pravno kvalificirati kao jedan sistem organiziranog saizvršilaštva koje je trajalo cijelo vrijeme postojanja logora.⁵⁸ Ovakav organizirani (ili sistemski) način saizvršilaštva u okviru jednog zatočeničkog logora se može smatrati kao jedna varijanta osnovne forme saizvršilaštva, odnosno „Udruženog zločinačkog poduhvata“ po Haškoj terminologiji.⁵⁹

Sistemska varijanta „Udruženog zločinačkog poduhvata“, odnosno saizvršilaštva u okviru zatočeničkog logora, kao oblik krivične odgovornosti je poznat u međunarodnoj pravnoj praksi još po procesuiranju zločina počinjenim u nacističkim koncentracionim logorima nakon Drugog svjetskog rata.⁶⁰ U ovim prvim presudama u historiji međunarodnog krivičnog prava, sudovi su morali naći odgovore na posebna pitanja utvrđivanja osobne odgovornosti pojedinca u okviru situacije masovnog počinjenja krivičnih djela u koncentracionim logorima za vrijeme rata.⁶¹ Ovim presudama je ustanovljeno da svaki način podržavanja rada logora, koji egzistira u svrhu masovnog počinjenja krivičnih djela, povlači sa sobom krivičnu odgovornost, tako da u situaciji logora koji je formiran u cilju protivpravnog zatvaranja, maltretiranja i ubijanja ljudi, niko od osoblja logora se ne može braniti argumentom, da je „samo obavljao svoju dužnost“. ⁶² Na ovom temelju Međunarodnog običajnog prava, se, od samog početka rada Haškog Tribunala, zasniva pravno tumačenje MKSJ-a u odnosu na obuhvatanje „Udruženog zločinačkog poduhvata“ članom 7. stav 1. Statuta MKSJ, kojim su uređeni oblici osobne krivične odgovornosti.⁶³ Ovo Međunarodno običajno pravo je, ratifikacijama Ženevskih konvencija i njihovih Protokola od 1977. godine, postalo i dio

⁵⁸ U odlukama MKSJ-a se ova vrsta saizvršilaštva odnosno „Udruženog zločinačkog poduhvata“ (na Engleskom: „Joint Criminal Enterprise“) zove „JCE 2“ ili „JCE druge kategorije“.

⁵⁹ Osnovna forma saizvršilaštva u odlukama MKSJ-a se imenuje kao „JCE 1“ ili „JCE prve kategorije“. U sistemu MKSJ-a se koristi i jedna treća kategorija „Udruženog zločinačkog poduhvata“ („JCE 3“ ili „JCE treća kategorija“), prema kojoj se učesnik „Udruženog zločinačkog poduhvata“ može držati odgovornim i za excesna krivična djela drugih članova poduhvata, ako su ista djela koja izlaze iz okvira udruženog poduhvata za optuženog bila predvidiva. Sud se u ovoj presudi ne bavi razmatranjem primjenjivosti ove treće kategorije „Udruženog zločinačkog poduhvata“ u pravnom sistemu BiH.

⁶⁰ Vidi presude i informacije o predmetima vezanim za zločine počinjene u koncentracionim logorima Auschwitz, Bergen-Belsen, Dachau i Mauthausen, sakupljenim od strane zvaničnih reportera za *Pravne izvještaje Ujedinjenih Naroda* (United Nations Law Reports) u toku pretresa na engleskom jeziku, koji su arhivirani od strane UN-a, na internet stranici: <http://www.ess.uwe.ac.uk/WCC> .

⁶¹ Vidi opis posebnih situacija koje su se tada i koje se i danas imaju razmatrati tokom procesuiranja predmeta Ratnih zločina u kontekstu odredbe člana 180. KZ BiH, *Komentar Krivičnih Zakona u Bosni i Hercegovini*, Knjiga I, Sarajevo 2005, Babić/Filipović/Marković/Rajić, strana 593-594.

⁶² Razlog za ovaj zaključak, prema kojem je *actus reus* ispunjen samim tim da je optuženi produbljivao kriminalni plan, je činjenica da je u jednom sistemu saizvršilaštva većeg opsega, kako to predstavlja npr. rad jednog koncentracionog logor, nemoguće utvrditi da li je doprinos pojedinca imao odlučujući karakter u smislu *condicio sine qua non*. Sa druge strane, sasvim je jasno da je samo kroz zajedničko djelovanje saizvršioca moguće održavati rad koncentracionog logora na predviđen način. Organizacija logora ovisi o svakodnevnom ispunjavanju funkcija na različitim pozicijama unutar sistema logora, vidi Drugostepenu presudu MKSJ u predmetu protiv *Miroslava Kvočke i dr.*, MKSJ-broj: IT-98-30/1-A, od 28.02.2005. godine, stav 80.

⁶³ Vidi Drugostepenu presudu MKSJ-a u predmetu protiv *Duška Tadića*, MKSJ-broj: IT-94-1, od 15.07.1999. godine.

državnog pravnog poretka bivše SFRJ i nastavilo je važiti i nakon proglašenja nezavisnosti Bosne i Hercegovine.⁶⁴

Član 180. stav 1. KZ BiH je doslovna kopija člana 7. stav 1. Statuta MKSJ, koju je zakonodavac uvrstio u zakon, imajući u vidu i već izrađeno tumačenje ove odredbe u smislu obuhvatanja koncepta „Udruženog zločinačkog poduhvata“ u odlukama Haškog Tribunala. Iz navedene činjenice, vijeće zaključuje da je namjera zakonodavca upravo bila da na ovaj način međunarodnu pravnu praksu MKSJ-a učini primjenjivom i za rad Suda BiH u predmetima Ratnih zločina.⁶⁵

Kao dodatni argument za primjenu koncepta „Udruženog zločinačkog poduhvata“, Sud nalazi u postojanju člana 26. sadržanog u ranije važećem Krivičnom zakonu SFRJ, koji je bio na snazi u vrijeme počinjenja predmetnih krivičnih djela.⁶⁶ Član 26. KZ SFRJ određuje krivičnu odgovornost osobe koja „... je, radi vršenja krivičnih djela stvorila ili iskoristila organizaciju ..., odgovorna za sva krivična djela koja su proizašla iz zločinačkog plana tih udruženja i kazniti će se kao da ih je sam učinila ...“. Sud, nasuprot argumentaciji branitelja Dušana Fuštara, još u okviru predhodnih prigovora,⁶⁷ u odredbama člana 26. KZ SFRJ ne vidi primjer za nepotpuni oblik krivičnog djela, pošto iz gore navedene formulacije naznačene odredbe jasno proizilazi da organizator snosi krivičnu odgovornost za krivična djela počinjena u okviru grupe koju je on sastavio, i da se njegova odgovornost po ovom članu ne odnosi na samo organiziranje grupe.⁶⁸ Stoga, Sud zaključuje da član 26. KZ BiH ne predstavlja oblik krivične odgovornosti koji bi se mogao uporediti sa međunarodnim konceptom „konspiracije“, prema kojem se kažnjava isključivo organiziranje zločinačke grupe, odnosno planiranje krivičnih djela. Postojanje posebnih odredaba člana 136., 145. i 254. KZ SFRJ kojom se upravo kriminalizira konspiracija protiv državne sigurnosti SFRJ (član 136.), u svrhu podsticanja na izvršenje genocida i ratnih zločina (član 145.), odnosno udruživanje radi vršenja krivičnih djela, za koja se mogla izreći kazna od pet godina zatvora ili teža (član 254.), ukazuje na ispravnost stava vijeća u odnosu na tumačenje člana 26. KZ SFRJ. Isti se, dakle, može smatrati kao indikator za poznavanje koncepta saizvršilaštva blizak terminu „Udruženog zločinačkog poduhvata“, u prijeratnom zakonodavstvu, koji je i u periodu izvršenja predmetnih krivičnih djela ostao na snazi.

⁶⁴ Ženeske konvencije same po sebi ne sadrže oblike krivične odgovornosti, ali je kroz tzv. „Martens Klausulu“ (*Martens Clause*), npr. u članu 2. Prvog dodatnog protokola Konvencije propisano da i Međunarodno običajno pravo ulazi u pravni sastav ratificirajuće države ukoliko Konvencije bitna pitanja humanitarnog prava ostavljaju neriješenim.

⁶⁵ Prema principima Međunarodnog prava, ukoliko se isto inkorporira u državno pravo, nacionalni sudovi moraju uzeti u obzir odredbe međunarodnog prava iz kojih je nastalo državno pravo i njihovu interpretaciju od strane međunarodnih sudova, prijevod iz: *Principles of International Criminal Law*, Gerhard Werle, Asser Press 2005, strana 80.

⁶⁶ Vidi detaljnu analizu pitanja važećeg državnog zakona za vrijeme rata u BiH u prvostepenoj presudi Suda BiH u predmetu protiv *Momčila Mandića*, strana 155-156.

⁶⁷ *Zajednički preliminarni prigovor obrane na formu optužnice*, od 24.08.2006. godine, stav 51.

⁶⁸ Ovo tumačenje je podržano i u komentaru člana 26. KZ SFRJ, *Komentar Krivičnog Zakona SFRJ*, Savremena Administracija, Novi Sad 1978, Bačić/Bavcon/Đorđević i dr., strana 143-144.

Općepoznatost procesuiranja nacističkih zločina, počinjenih u koncentracionim logorima tokom Drugog svjetskog rata i evolucija Međunarodnog običajnog prava na temelju toga s jedne strane, te postojanje naprijed navedenih odredaba unutar KZ SFRJ sa druge strane, ukazuje da načelo legalnosti iz člana 3. stav 2. KZ BiH nije prekršeno primjenom ovog koncepta osobne krivične odgovornosti. Koncept saizvršilaštva u obliku „Udruženog zločinačkog poduhvata“, kroz Međunarodno običajno pravo i kroz navedene odredbe KZ SFRJ, bio je objektivno primjenjiv, a i subjektivno su počinio krivičnih djela, u okviru „Udruženog zločinačkog poduhvata“ kao što je bio logor Keraterm, mogli procijeniti da njihovo ponašanje povlači sa sobom osobnu krivičnu odgovornost.

Dosadašnja praksa Suda BiH u odnosu na pitanje primjenjivosti koncepta „Udruženog zločinačkog poduhvata“ podržava ovaj stav vijeća.⁶⁹

Krivična odgovornost optuženog Dušana Fuštara kroz njegovo učešće u „Udruženom zločinačkom poduhvatu“

Sud se, dakle, slaže sa argumentacijom prema kojoj i samo učešće optuženog Dušana Fuštara u održavanju funkcioniranja logora Keraterm, organizacijska cijelina koja se može pravno kvalifikovati kao „Udruženi zločinački poduhvat“, povlači sa sobom krivičnu odgovornost optuženog.

1) Uloga optuženog Dušana Fuštara u logoru Keraterm

Svjedoci u svojim iskazima potvrđuju da je Dušan Fuštar bio vođa jedne od smjena straže u logoru Keraterm.⁷⁰ Komandir obezbjeđenja u logoru Keraterm bio je Duško Sikirica, koje obezbjeđenje je bilo sastavljeno od pripadnika rezervne policije, čiji pripadnik je bio i optuženi. Približno, od sredine do kraja juna 1992. godine počelo je organizovanje stražara u tri smjene, a svaka smjena se sastojala od najviše 15 stražara. Druga dvojica vođa smjena straže bili su Damir Došen, zvani Kajin i Dragan Kolundžija, zvani Kole. Smjene su se mijenjale i trajale su približno 12 sati, tako da bi, obično, jedna smjena dolazila između 6 i 8 sati prije podne i bila bi na dužnosti 12 sati, a onda bi bila zamijenjena negdje između 18 i 20 sati poslije podne.⁷¹

U odnosu na upoređivanje situacije u smjenama, prema iskazima svjedoka, za zatočenike je najbolja smjena bila smjena Dragana Kolundžije. Za poboljšanje uslova koji su vladali u logoru on je učinio znatno više od ostalih vođa smjena. Više je koristio svoja ovlaštenja kako bi spriječio stražare i posjetioce u logoru Keraterm da zlostavljaju

⁶⁹ Prvostepena presuda u predmetu protiv *Save Todovića i Mitra Raševića*, izrečena dana 28.02.2008. godine; *orbiter dictum* u Prvostepenoj presudi u predmetu protiv *Momčila Mandića*, broj: X-KR-05/58, od 23.10.2007. godine, strana 155.

⁷⁰ Svjedočenje svjedoka K05, K07, K010, K013, K016, K029 i K044.

⁷¹ Svjedočenje svjedoka K013 i K029.

zatočenike, kako bi zatočenicima dao više slobode kretanja izvan i između prostorija, te kako bi zatočenicima omogućio češći pristup prostorijama s nužnicima. Također je zatočenicima omogućio kontakte s članovima porodice na glavnom ulazu logora. Bilo je manje prozivanja i prelaćivanja noću u Kolundžijinoj smjeni i zatočenici su mogli mimo jesti svoj obrok bez fizičkih ili psiholoških provokacija.⁷²

Prema izjavama svjedoka, smjena Dušana Fuštara je za zatočenike bila posebno loša.⁷³ Jedan broj svjedoka je svjedočio da se najveći broj prozivki i prelaćivanja događao u Fuštarovoj smjeni,⁷⁴ te da su zatočenici imali manje vremena za jelo⁷⁵ i manje slobode kretanja u njegovoj nego u drugim smjenama.⁷⁶ Iako je jedan broj svjedoka iznio da je za zatočenike smjena Damira Došena bila isto tako izrazito loša, ovo je uglavnom bilo vezano uz činjenicu da je Predrag Banović bi član te smjene⁷⁷. Isti je bio jedan od najnasilnijih i najagresivnijih stražara,⁷⁸ ali je on u vrijeme dužnosti svih smjena, uključujući i Fuštarovu, dolazio u logor i zlostavljao zatočenike.⁷⁹

2) Uloga optuženog Dušana Fuštara u pojedinim situacijama

Iako je većina svjedoka izjavila da optuženi Dušan Fuštar nije viđen da osobno maltretira nekog od zatočenika ili da je počinio ubistva, svjedoci su optuženog teretili da, u slučajevima maltretiranja koja su se dogodila u njegovom prisustvu, nije koristio svoj autoritet kao vođa smjene, u cilju spriječavanja zlostavljanja.⁸⁰

U odnosu na već naprijed spomenute pojedinačne slučajeve, pred Sudom su izvedeni dokazi koji ukazuju na zaključak da su se prelaćivanja dešavala u vrijeme kada je Dušan Fuštar bio na dužnosti i da je on znao za neka od tih prelaćivanja. Konkretni dokazi koji se odnose na tri događaja koji su se desili u Fuštarovoj prisutnosti, provedeni su pred ovim Sudom i optuženi iste ne negira:

Tako je svjedok K016 svjedočio o događaju kada ga je vojni policajac palicom udario po leđima, glavi i rukama, dok ga je drugi muškarac nogom udario u stomak. Iako je

⁷² Osim masakra u prostoriji broj 3, koji se dogodio u Kolundžijinoj smjeni. Međutim, postoje dokazi da je Kolundžija pokušao da spriječi ili umanjí ubijanja tokom masakra: vidi svjedočenje svjedoka K08, K013, K014, K016 i K044.

⁷³ Svjedočenje svjedoka K010, K013, K016, K029 i K044.

⁷⁴ Svjedočenje svjedoka K05, K07, K08, K010, K013, K029 i K044.

⁷⁵ Svjedočenje svjedoka K08.

⁷⁶ Svjedočenje svjedoka K010 i K016.

⁷⁷ Svjedočenje svjedoka K08, K09, K015, K016 i K029.

⁷⁸ Svjedočenje svjedoka Enesa Crljenkovića, K08, K029 i K044.

⁷⁹ Svjedočenje svjedoka K08, K09 i K029.

⁸⁰ Svjedočenje svjedoka Enesa Crljenkovića, K016, K029 i K044.

Dušan Fuštar bio prisutan ovom događaju, umjesto da preduzme mjere u cilju spriječavanja premlaćivanja, on je počinocima samo skrenuo pažnju da navedeno lice ne udaraju po glavi.

U odnosu na drugi, već pomenuti događaj, svjedok K010 je izjavio da ga je jedne noći prozvao stražar Kondić, dok je Dušan Fuštar stajao na pisti, odnosno u neposrednoj blizini mjesta događaja bez znaka intervencije. Svjedok K010 je odveden u jednu posebnu prostoriju gdje je pretrpio surovo premlaćivanje od strane nekoliko lica. Kako je ovaj svjedok naveo, bio je tako surovo premlaćen da nije mogao hodati i po povratku u sobu, nakon premlaćivanja, izgubio je svijest.

Osim toga, svjedok Enes Crljenković je svjedočio da su sva tri dana, koja su prethodila „masakru u prostoriji broj 3“ u logoru Keraterm, zatočnici koji su bili držani u prostoriji broj 3 bili izvođeni napolje i prisiljavani da leže na pisti, što je trajalo čitav dan. Svjedok je istakao da su svaki dan zatočnike tukli dok su bili na pisti, a da je Dušan Fuštar prisustvovao ovim premlaćivanjima. Iako on lično u premlaćivanjima nije učestvovao, nije ništa uradio da ih spriječi, kao u naprijed navedenim slučajevima.

Pored toga, u toku postupka su provedeni dokazi koji ukazuju da su se premlaćivanja dešavala u smjeni Dušana Fuštara, iako ne u njegovom neposrednom prisustvu. Uvedeni su konkretni dokazi za dva takva primjera u smjeni optuženog:

Oko 05.07.1992. godine posjetioci su došli u logor i prozvali svjedoka K016, koji je od maltretiranja koje je uslijedilo zadobio lom ruke, slomljen nos, te je krvario na usta i zadobio posjekotine po cijelom tijelu, uključujući leđa i koljena.⁸¹

Jedne noći, oko ponoći, prozvan je i izveden zatočenik Ismet Kljajić i naređeno mu je da skine svu odjeću, a kad je to učinio, počinoci su mu naredili da se valja po travi i da ovlaži svoje tijelo. Nakon toga počeli su ga tući policijskim i baseball palicama, a prema navodima svjedoka, koji ga je vidio sljedećeg dana, glava Ismeta Kljajića je bila otečena, a koža na leđima mu je bila sva razderana.⁸²

Pored toga, u vezi sa gore već spomenutim događajem koji se desio krajem jula i usred noći, nakon masakra u prostoriji broj 3., svjedoci saslušani na te okolnosti su saglasno izjavili da je Dušan Fuštar omogućio prozivku i izvođenje jednog broja zatočenika, među kojima su bili i Ismet Bajrić, Behzad Behlić i čovjek po imenu Šolaja, koji zatočnici su, nakon toga, ubijeni pucnjima iz vatrenog oružja.⁸³

3) Subjektivni elementi krivičnog djela

Iz navedenih dokaza proizilazi, također, da je optuženi u inkriminirajućem vremenu ispunjavao sve subjektivne elemente krivičnog djela progona kao Zločina protiv

⁸¹ Svjedočenje svjedoka K016.

⁸² Svjedočenje svjedoka K044.

⁸³ Svjedočenje svjedoka Enesa Crljenkovića i K07.

čovječnosti. Dušan Fuštar je znao za postojanje širokog ili sistematičnog napada usmjerenog protiv nesrpskog civilnog stanovništva općine Prijedor. On je, također, znao da sistem logora Keraterm čini sastavni dio ovog širokog i sistematičkog napada i bio je svjestan činjenice da njegova uloga u logoru Keraterm doprinosi produžavanju i produbljavanju rada istog, a za koji je znao da je diskriminatornog karaktera, ali je on, uprkos poznavanju sveukupne situacije, odlučio da ostane na svojoj poziciji u logoru.

Kao vođa smjene straže, Fuštar je bio na položaju od povjerenja u odnosu na zatočenike i njegova je dužnost bila da upotrijebi svoja ovlaštenja i uticaj kako bi zaštitio zatočenike. On je bio na položaju koji mu je pružao dovoljno ovlaštenja i mogućnost uticaja da spriječi ili zaustavi zlostavljanja u svojoj smjeni, bilo ličnom intervencijom, bilo traženjem pomoći od drugih. Ovakvo pasivno ponašanje optuženog Dušana Fuštara, direktni počinioци navedenih krivičnopravnih radnji su morali shvatiti kao ohrabrenje za svoja djela, posebno imajući u vidu naprijed navedenu činjenicu da su druge vođe smjena, kao npr. Dragana Kolundžije imali drugačiji pristup.

Sud je, prihvatanjem Sporazuma o priznanju krivnje i nakon provjere izvedenih dokaza, utvrdio da Dušan Fuštar nije lično maltretirao ili ubio zatočenike u logoru Keraterm, a posebno da nije bio lično ili direktno umiješan u masakr u prostoriji broj 3. koji se dogodio u Kolundžijinoj smjeni i u odsustvu optuženog.

Međutim, u odnosu na njegovo omogućavanje prozivke i izvođenja jednog broja zatočenika, među kojima i Ismet Bajrić, Behzad Behlić i čovjek po imenu Šolaja, koji zatočenici su potom ubijeni iz vatrenog oružja, iako nije znao kakva im je sudbina namijenjena prije nego što ih je prozvao, optuženi Sporazumom o priznanju krivnje prihvata da su ovi muškarci bili prozvani usred noći, u atmosferi za koju je znao da je vrlo opasna i nasilna, posebno u svjetlu masakra od prethodne noći u prostoriji broj 3. U ovim okolnostima zatočenici su bili posebno ugroženi, tako da je dužnost Dušana Fuštara bila da zarobljenike zaštititi i da pokuša spriječiti takva samovoljna smaknuća, te da spriječi osobe koje su došle u logor da počine takva djela. Činjenica je da Dušan Fuštar nije preduzeo adekvatne mjere da ovim zatočenicima pruži sigurnost i spriječi da im se naudi, što je i sam optuženi prihvatio zaključenjem Sporazuma.

Dušan Fuštar je Sporazumom o priznanju krivnje prihvatio da je svjesno i namjerno doprinio jačanju udruženog zločinačkog poduhvata u logoru Keraterm tokom inkriminisanog perioda. Sud je i na osnovu izvedenih dokaza mogao donijeti jasan zaključak o postojanju subjektivnih elemenata krivičnog djela kod optuženog, naročito imajući u vidu što je optuženi i dalje bio vođa smjene, iako je bio svjestan ovih zlostavljanja i nečovječnih uslova u logoru i što je propustio upotrijebiti svoja ovlaštenja i uticaj kao vođa smjene, kako bi zaštitio zatočenike i poboljšao uslove dok je bio na dužnosti. Sud je iz navedenog ponašanja također mogao zaključiti na postojanje posebne diskriminatorne namjere protiv nesrpskih zatočenika i kod samog optuženog.

Kazna

U odmjeravanju kazne, po održanom pretresu za izricanje krivično-pravne sankcije, Sud je imao u vidu i utvrđenu odgovornost optuženih u predmetu pred MKSJ-om protiv

Duška Sikirice i drugih. Također, Sud je uzeo u obzir samu činjenicu da se optuženi izjasnio da je kriv po izmjenjenoj optužnici, te da je zaključio Sporazum o priznanju krivnje, što se može smatrati kao osobito olakšavajuća okolnost i koristiti kao temelj za ublažavanje kazne. Od ostalih olakšavajućih okolnosti, Sud je uzeo u obzir njegovo javno kajanje na ročištu, zatim spremnost za saradnju sa Tužiteljstvom, činjenicu da je porodičan čovjek i da do sada nije kažnjavao. Pri tome, Sud nalazi da je izrečena kazna srazmjerna težini počinjenog krivičnog djela od strane optuženog, odnosno stepenu krivične odgovornosti optuženog u konkretnom slučaju, uz uvjerenje da će se istom postići svrha, kako opće, tako i specijalne prevencije.

Troškovi postupka

Prilikom donošenja odluke o troškovima postupka, Sud se rukovodio činjenicom da je optuženi već duže vrijeme u pritvoru, dakle nezaposlen, tako da bi plaćanjem ovih troškova moglo biti dovedeno u pitanje njegovo izdržavanje, te izdržavanje osoba koje je po zakonu dužan izdržavati. Stoga je Sud, na osnovu člana 188. stava 4. ZKP BiH, optuženog oslobodio plaćanja troškova krivičnog postupka i isti padaju na teret budžetskih sredstava.

Imovinskopравни zahtjevi

Odluka o imovinsko-pravnim zahtjevima je donesena na osnovu člana 198. stav 2. ZKP BiH, temeljem koje se oštećeni Fadil AVDAGIĆ, Enes CRLJENKOVIĆ, Izet DŽEŠEVIĆ, Enes KAPETANOVIĆ, Senad KAPETANOVIĆ, Nusret SIVAC, Ermin STRIKOVIĆ, Anto TOMIĆ, K05, K07, K08, K09, K010, K015, K016, K019, K029, K033, K034, K035, K043 i K044 sa imovinsko-pravnim zahtjevima upućuju na parnicu. Ovakva odluka Suda temelji se na činjenici što podaci krivičnog postupka ne pružaju dovoljno osnova za presuđenje imovinskopavnog zahtjeva.

ZAPISNIČAR
Pravni saradnik
Manuel Eising

PREDSJEDAVAJUĆI VIJEĆA
Sudija
Šaban Maksumić

POUKA O PRAVNOM LIJEKU:

Protiv ove presude dozvoljena je žalba vijeću Apelacionog odjeljenja Suda u roku od 15 dana od dana prijema iste. Obzirom da je presuda donesena na osnovu Sporazuma o priznanju krivnje, žalba na krivičnopravnu sankciju nije dozvoljena.